

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ

**NHỮNG THAY ĐỔI TRONG VĂN HÓA
XÃ HỘI TRUYỀN THỐNG**

**CỦA NGƯỜI THÁI Ở XÃ HIỀN KIỆT,
HUYỆN QUAN HÓA, TỈNH THANH HÓA HIỆN NAY**

**Thực hiện: Quán Văn Hải, VHDT 11A
Hướng dẫn khoa học: TS. Nguyễn Thị Việt Hương**

HÀ NỘI 6 -2009

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành bài khóa luận này, ngoài sự cố gắng và nỗ lực của bản thân, người viết đã nhận được sự quan tâm và giúp đỡ của các thầy, cô giáo trong khoa Văn hóa Dân tộc. Đặc biệt, người viết xin trân trọng bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc đến TS. Nguyễn Thị Việt Hương - người đã trực tiếp hướng dẫn trong quá trình thực hiện đề tài này.

Người viết cũng xin gửi lời cảm ơn đến Phòng Văn hóa huyện Quan Hóa, Ban Văn hóa xã Hiền Kiệt và đồng bào dân tộc Thái xã Hiền Kiệt đã nhiệt tình cung cấp những thông tin và số liệu chính xác, quý báu cho khóa luận.

Mặc dù đã nhiều lần đi thực tế, tìm hiểu tại địa phương, nhưng do phạm vi đề tài bao gồm rất nhiều vấn đề nên bài khóa luận sẽ không tránh khỏi những thiếu sót. Vì vậy, người viết rất mong nhận được những ý kiến đóng góp của các thầy, cô giáo và các bạn để khóa luận được đầy đủ và hoàn chỉnh hơn.

Trân trọng !

Hà Nội, ngày 02 tháng 6 năm 2009

Sinh viên

Quản Văn Hải

MỤC LỤC

LỜI MỞ ĐẦU.....	1
1. Lý do chọn đề tài.....	7
2. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	9
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu.....	9
4. Phương pháp nghiên cứu, nguồn tư liệu thực hiện.....	10
5. Lược sử nghiên cứu:.....	10
6. Đóng góp khoa học của đề tài.....	11
7. Bố cục đề tài.....	12
Chương 1: NGƯỜI THÁI Ở HIỀN KIỆT VÀ ĐẶC ĐIỂM VĂN HÓA XÃ HỘI TRUYỀN THỐNG.....	12
1.1. Môi trường tự nhiên và xã hội của xã Hiền Kiệt.....	13
1.1.1. <i>Khái quát về môi trường tự nhiên</i>	13
1.1.2. <i>Môi trường xã hội</i>	16
1.2. Khái quát về văn hóa truyền thống của người Thái ở Hiền Kiệt.....	23
1.2.1 <i>Văn hóa mưu sinh</i>	23
1.2.2. <i>Văn hóa vật chất</i>	28
1.2.3. <i>Văn hoá tinh thần</i>	31
1.3. Những đặc điểm cơ bản trong văn hóa xã hội truyền thống của người Thái ở Hiền Kiệt.....	34
1.3.1. <i>Thiết chế bản mường</i>	34
1.3.2. <i>Dòng họ</i>	36
1.3.3. <i>Gia đình</i>	37
1.3.4. <i>Hôn nhân</i>	39
1.3.5. <i>Tang ma</i>	41
Chương 2: VĂN HÓA XÃ HỘI TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI THÁI Ở XÃ HIỀN KIỆT, HUYỆN QUAN HÓA, TỈNH THANH HÓA HIỆN NAY.....	38
2.1. Những thay đổi trong thiết chế làng bản.....	44

<i>2.1.1. Sự thay đổi qui mô và diện mạo làng bản.....</i>	<i>44</i>
<i>2.1.2. Quan hệ trong làng bản.....</i>	<i>48</i>
<i>2.1.3. Quản lí làng bản.....</i>	<i>49</i>
<i>2.1.4. Luật tục.....</i>	<i>51</i>
<i>2.2. Những thay đổi trong quan hệ dòng họ.....</i>	<i>53</i>
<i>2.2.1. Về qui mô dòng họ.....</i>	<i>53</i>
<i>2.2.2. Quan hệ dòng họ.....</i>	<i>54</i>
<i>2.2.3. Nghi thức cúng tế, kiêng kỵ và thờ tự trong dòng họ.....</i>	<i>55</i>
<i>2.2.4. Mối quan hệ giữa các dòng họ.....</i>	<i>57</i>
<i>2.3.2. Chức năng của gia đình.....</i>	<i>59</i>
<i>2.3.3. Về mối quan hệ trong gia đình.....</i>	<i>64</i>
<i>2.3.4. Sinh hoạt văn hoá và tâm linh.....</i>	<i>66</i>
<i>2.4.1. Về quan niệm hôn nhân.....</i>	<i>67</i>
<i>2.4.2. Nghi thức kết hôn.....</i>	<i>70</i>
<i>2.4.3. Luật pháp trong hôn nhân.....</i>	<i>75</i>
<i>2.4.4. Văn nghệ dân gian trong các nghi thức hôn nhân.....</i>	<i>77</i>
<i>2.5. Những thay đổi trong tập quán tang ma.....</i>	<i>78</i>
<i>2.5.1 Quan niệm tang ma.....</i>	<i>78</i>
<i>2.5.2. Quy trình tang ma.....</i>	<i>80</i>
<i>2.5.3. Sự suy giảm các giá trị văn nghệ dân gian trong tang ma:.....</i>	<i>82</i>
<i>2.5.4. Tính chất cộng đồng trong tang ma.....</i>	<i>83</i>
Chương 3: BẢO TỒN VĂN HOÁ TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI THÁI Ở HIỀN	
KIỆT, QUAN HOÁ, THANH HOÁ TRONG BỐI CẢNH HIỆN NAY.....	85
3.1. Tính tất yếu của sự thay đổi về văn hóa truyền thống của người	85
Thái ở Hiền Kiệt.....	85
<i>3.1.1. Nguyên nhân từ kinh tế.....</i>	<i>85</i>
<i>3.1.2. Nguyên nhân từ xã hội.....</i>	<i>86</i>
<i>3.1.3. Nguyên nhân từ tư tưởng, chính trị.....</i>	<i>87</i>
3.2. Đánh giá chung về những biến đổi về văn hóa truyền thống của	89
người Thái ở Hiền Kiệt.....	89

<i>3.2.1. Những biến đổi tích cực</i>	89
<i>3.2.2. Những biến đổi tiêu cực</i>	91
3.3. Vấn đề bảo tồn văn hóa truyền thống của người Thái ở Hiền Kiệt	92
<i>3.3.1. Quan điểm về bảo tồn</i>	92
<i>3.3.2. Các giải pháp cụ thể cho việc bảo tồn giá trị văn hóa truyền thống của người Thái ở Hiền Kiệt</i>	96
<i>Giải pháp về kinh tế xã hội</i>	96
<i>Giải pháp về văn hoá</i>	97
<i>Giải pháp về môi trường</i>	98
<i>3.3.3. Những kiến nghị cụ thể</i>	99
KẾT LUẬN	101
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	103
PHỤ LỤC	104
ẢNH MINH HỌA	107
DANH MỤC NHỮNG NGƯỜI CUNG CẤP TÀI LIỆU	113

LỜI MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Triết học Mác Xít khẳng định: “Văn hóa là một lĩnh vực thực tiễn của đời sống xã hội, thể hiện trình độ phát triển của lực lượng bản chất người trong quá trình chinh phục tự nhiên, cải tạo xã hội và hoàn thiện chính bản thân mình theo chiều hướng tiến bộ. Những lực lượng bản chất người ấy phải được đối tượng hoá, khách quan hóa và chuẩn mực tiên tiến hóa, xã hội hóa thành những giá trị vật chất và tinh thần dưới dạng trạng thái hoặc dưới dạng quá trình tổng hợp thành những thành tựu do con người sáng tạo trong lịch sử”. Hiểu theo nghĩa này thì văn hóa là một phạm trù rất rộng bao gồm cả các giá trị của văn hóa vật chất, văn hóa tinh thần và văn hóa xã hội.

Văn hóa xã hội truyền thống là một bộ phận của văn hóa truyền thống, đó là những biểu hiện của quan hệ dòng họ, tập tục hôn nhân, gia đình, thiết chế xã hội và các tập quán tang ma. Điều này thể hiện rất rõ trong Văn hóa xã hội truyền thống của người Thái ở xã Hiền Kiệt, huyện Quan Hóa, Tỉnh Thanh Hóa.

Thanh Hóa là tỉnh thuộc Bắc trung bộ, có tọa độ địa lí nằm ở 19.180 – 20.400 độ vĩ Bắc; 104.220 - 106.050 độ kinh Đông, cách thủ đô Hà Nội 153 km về phía Nam. Diện tích tự nhiên toàn tỉnh là 11.106 km² (chiếm 3.37% diện tích cả nước). Toàn tỉnh Thanh Hóa có 7 dân tộc anh em sinh sống (Kinh, Mường, Thái, H'Mông, Dao, Thổ, Hoa) với tổng số dân là 3.67 triệu người (2005). Trong số đó người Thái có khoảng trên 210.000 người (chiếm 6% dân số Thanh Hóa).¹

Dân tộc Thái ở Thanh Hóa sinh sống chủ yếu ở khu vực miền núi như các huyện: Quan Hóa, Quan Sơn, Mường Lát, Lang Chánh, Bá Thước... Trong số các huyện miền núi này thì Quan Hóa là huyện có dân tộc Thái sinh sống nhiều nhất. Với vị trí giáp với phía Nam vùng núi Tây Bắc (nơi có đông dân tộc Thái

¹ Nguồn: Phòng thống kê huyện Quan Hóa (2005).

sinh sống nhất trong cả nước: 887.809 người)² và là vùng biên giới xa xôi hiểm trở nên dân tộc Thái ở đây còn lưu giữ được nhiều giá trị văn hóa truyền thống đặc sắc của dân tộc mình. Đó là tín hiệu đáng mừng cho văn hóa của dân tộc Thái nói riêng và văn hóa Việt Nam nói chung.

Tuy nhiên, trong khoảng gần chục năm trở lại đây, dưới tác động của tiến bộ khoa học kỹ thuật, sự phát triển của công nghiệp hóa, hiện đại hóa, đặc biệt là dưới ảnh hưởng từ quá trình giao lưu Văn hóa đã tác động mạnh mẽ tới vốn văn hóa truyền thống của người Thái, làm cho văn hoá của người Thái ở đây không còn lưu giữ được “đậm đà” như trước đây. Trái lại nó đã bị mai một, pha trộn và hoà lẫn trong sự đổi thay không ngừng của xã hội. Trong các yếu tố thay đổi, có những yếu tố văn hóa lạc hậu, không phù hợp với thời đại và thị hiếu của người dân. Đó là yếu tố tích cực phù hợp với quy luật của sự tiến bộ và đào thải. Tuy nhiên, vẫn có những giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp, tích cực trong đời sống tâm linh - tinh thần của con người, những giá trị đó là sợi dây vô hình liên kết, gắn bó con người với nhau bằng tình cảm - tình người chứ không phải bằng vật chất, của cải, nó còn là thứ động viên, làm cho con người giúp đỡ nhau vươn lên, vượt qua mọi khó khăn trở ngại của thiên nhiên khắc nghiệt. Nhưng ngày nay, những giá trị văn hóa tốt đẹp, nét đặc trưng cho văn hóa truyền thống các dân tộc Việt Nam đó lại đang dần bị mai một, thay đổi theo sự phát triển không ngừng của thời đại.

Vì lẽ đó, là sinh viên khoa Văn hóa Dân tộc, đứng trước những thay đổi về bản sắc văn hóa truyền thống của các dân tộc, xin được góp một phần công sức nhỏ bé của mình thông qua đề tài này, nhằm giới thiệu với mọi người những nét văn hóa truyền thống của dân tộc Thái ở xã Hiền Kiệt, Quan Hóa, Thanh Hóa; mặt khác tìm ra nguyên nhân sự thay đổi về xã hội truyền thống của người

² Tập quán hoạt động kinh tế của một số dân tộc ở Tây Bắc Việt Nam – Trần Bình. NXB Văn hóa dân tộc

Thái ở Hiền Kiệt, từ đó đưa ra những giải pháp tích cực và kiến nghị hợp lí để giúp bảo tồn, phát huy những yếu tố cổ truyền tốt đẹp, góp phần gìn giữ những nét đẹp trong văn hóa truyền thống của người Thái trước những thay đổi lớn lao trong thời kỳ hội nhập.

2. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

- Đối tượng nghiên cứu: Văn hóa xã hội truyền thống của người Thái ở Hiền Kiệt, huyện Quan Hóa, tỉnh Thanh Hóa ; những thay đổi của Văn hóa xã hội truyền thống trước sự tác động của các yếu tố, trong đó quá trình giao lưu văn hóa là yếu tố chính.

Để xác định rõ hơn đối tượng nghiên cứu đề tài sẽ nhấn mạnh một số khái niệm sau:

- Văn hóa xã hội truyền thống: là sự kết hợp của các yếu tố như: quan hệ dòng họ, tập tục hôn nhân, gia đình, tập quán tang ma và bộ máy thiết chế xã hội truyền thống.

- Di cư: là hoạt động di chuyển nơi cư trú, sinh hoạt của con người từ nơi này sang nơi khác.

- Xen cư: là hình thức cư trú xen kẽ của các tộc người khác nhau trên một địa bàn nhất định.

- Phạm vi nghiên cứu: Do thời gian có hạn nên đề tài chủ yếu chỉ tập trung khảo sát những đặc điểm cơ bản và những thay đổi của văn hóa xã hội truyền thống của người Thái trên địa bàn xã Hiền Kiệt, huyện Quan Hóa, tỉnh Thanh Hóa trong 5 năm trở lại đây.

3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

- Mục đích nghiên cứu: Thông qua việc khảo sát về văn hóa xã hội truyền thống của người Thái ở Hiền Kiệt để thấy được những thay đổi của nó dưới tác động của công nghiệp hóa, hiện đại hóa và dưới tác động của quá trình giao lưu tiếp biến văn hóa. Đề tài đề ra những giải pháp để bảo tồn văn hóa truyền thống của dân tộc Thái.

- Nhiệm vụ nghiên cứu:

- Tìm hiểu đời sống kinh tế, văn hóa, xã hội truyền thống của dân tộc Thái ở xã Hiền Kiệt, Quan Hoá, Thanh Hóa.

- Tìm hiểu quá trình giao lưu và tiếp biến văn hóa giữa người Thái và người Kinh trên địa bàn xã Hiền Kiệt.

- Tìm hiểu nguyên nhân dẫn đến sự thay đổi văn hóa xã hội truyền thống của người Thái trên địa bàn xã Hiền Kiệt.

- Đề xuất những giải pháp và kiến nghị nhằm bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa truyền thống của người Thái, đồng thời nâng cao chất lượng cuộc sống, phát triển kinh tế, xã hội cho người Thái ở xã Hiền Kiệt.

4. Phương pháp nghiên cứu, nguồn tư liệu thực hiện

- Phương pháp nghiên cứu: Đề tài sử dụng các phương pháp chủ yếu: điền dã, điều tra, quan sát, phỏng vấn người dân, phân tích, tổng hợp, so sánh, thu thập và xử lý tài liệu liên quan.

- Nguồn tư liệu thực hiện: Đề tài mang tính chất thực tiễn là chủ yếu, nên sinh viên đã nhiều lần đi điền dã, tìm hiểu thực tế trên địa bàn xã Hiền Kiệt nhằm thu thập chứng cứ, tài liệu có liên quan đến đề tài nghiên cứu. Bên cạnh đó, đề tài còn sử dụng, tham khảo một số tài liệu của các tác giả có uy tín

5. Lược sử nghiên cứu:

Nghiên cứu về dân tộc Thái ở Việt Nam nói chung đã có rất nhiều tài liệu, các bài viết của các tác giả nổi tiếng, có thể dẫn ra đây một vài tác giả như: Vi Văn Biên với *Văn hóa vật chất của người Thái ở Thanh Hoá và Nghệ An*; Diệp Đình Hoa *Nhận xét về khảo cổ dân tộc học về người Thái qua tư liệu điền dã ở miền Tây Nghệ Tĩnh*; Cẩm Trọng *Đặc trưng văn hóa dân tộc và truyền thống cách mạng ở Kỳ Sơn, Nghệ An*; Trần Bình Tập *quán hoạt động kinh tế của một số dân tộc ở Tây Bắc Việt Nam*; Viện nghiên cứu Văn hóa dân gian với *Luật tục Thái ở Việt Nam*; .v.v..

Nhìn chung, các tác phẩm và bài viết của các tác giả, nhóm tác giả trên đều đi sâu phân tích đầy đủ các khía cạnh về văn hóa vật thể và phi vật thể của người Thái ở Thanh Hóa nói riêng và Việt Nam nói chung. Tuy nhiên, trên địa bàn huyện Quan Hóa – nơi chủ yếu là dân tộc Thái ở Thanh Hóa sinh sống thì lại rất ít tài liệu nói đến. Đặc biệt là ở xã Hiền Kiệt hầu như chưa có một bài viết nào về văn hóa của người Thái được phổ biến rộng rãi. Có chăng chỉ là những số liệu về hành chính do Ủy ban xã điều tra được. Do vậy, đề tài này là một kênh thông tin đầy đủ và đa dạng giúp cho chúng ta biết đến văn hóa Thái ở xã Hiền Kiệt và huyện Quan Hóa.

6. Đóng góp khoa học của đề tài

- Giới thiệu tập quán sinh hoạt, kinh tế, văn hóa, xã hội truyền thống của người Thái ở xã Hiền Kiệt.
- Nêu bật và lý giải những nguyên nhân tạo nên sự biến đổi văn hóa truyền thống của người Thái trước sự tác động của quá trình chuyển cư của người Kinh.
- Góp thêm cơ sở khoa học cho việc định hướng và tạo lập các chính sách kinh tế, văn hóa, xã hội đối với người Thái trên địa bàn xã Hiền Kiệt trong thời gian tới.

- Đóng góp giải pháp cụ thể nhằm giữ gìn văn hóa truyền thống tốt đẹp của người Thái trên địa bàn xã Hiền Kiệt.

7. Bố cục đề tài

Ngoài phần mở đầu, kết luận, bài nghiên cứu gồm 3 chương:

Chương 1: Người Thái ở Hiền Kiệt và đặc điểm văn hóa xã hội truyền thống.

Chương 2: Văn hóa xã hội truyền thống của người Thái ở Hiền Kiệt trong quá trình giao lưu văn hóa hiện nay.

Chương 3: Bảo tồn văn hóa truyền thống của người Thái ở Hiền Kiệt - Quan Hóa - Thanh Hoá.

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hoàng Hữu Bình: “Các tộc người ở miền núi phía bắc Việt Nam và môi trường”, Nhà xuất bản khảo học xã hội, Hà Nội – 1998.
2. Vi Văn Biên: “Văn hoá vật chất của người Thái ở Thanh Hoá và Nghệ An” Nhà xuất bản văn hoá dân tộc, Hà Nội – 2006.
3. Trần Bình : “Tập quán hoạt động kinh tế của một số dân tộc ở Tây Bắc Việt Nam”, Nhà xuất bản văn hoá dân tộc, Hà Nội – 2001.
4. Ninh Văn Độ: “Văn hoá truyền thống các dân tộc Tày, Dao, Sáo Diu ở Tuyên Quang”, NXB Văn hoá dân tộc, Hà Nội – 2003.
5. Diệp Đình Hoa: “Nhận xét về khảo cổ dân tộc học về người Thái qua tư liệu điền dã ở miền Tây Nghệ Tĩnh”. TCKCH 1987 số 1.
6. Đặng Nghiêm Vạn: “Bước đầu tìm hiểu lịch sử phân bố dân cư ở miền núi Nghệ An. TCDTH – 1974 số 2.
7. Trần Quốc Vượng: “Cơ sở văn hoá Việt Nam”, Nhà xuất bản Giáo dục, Hà Nội – 1999.
8. Cẩm Trọng: (Dân tộc Thái). “Đặc trưng văn hoá dân tộc và truyền thống cách mạng ở Kỳ Sơn, Nghệ An”, Nhà xuất bản Chính trị quốc gia, Hà Nội - 1995.
9. Viện nghiên cứu văn hóa dân gian: “luật tục Thái ở Việt Nam” – Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc. Hà Nội.
10. Ủy ban KHXHVN, Viện Dân tộc học: Tư liệu lịch sử và xã hội của dân tộc Thái. Nhà xuất bản Khoa học xã hội. Hà Nội – 1977.